

ОБРАЗИ «ГЕРОЯ» ТА «ВОРОГА» В ПЛАКАТАХ ПЕРІОДУ ВІЙНИ

Андрій Будник,
<https://orcid.org/0000-0002-0719-2231>
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
budnik_andriy@ukr.net

Катерина Гамалія,
<https://orcid.org/0000-0002-8982-2005>
доктор мистецтвознавства, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
gamaleya@ukr.net

IMAGES OF "HERO" AND "ENEMY" IN POSTERS OF WAR

Andriy Budnyk,
<https://orcid.org/0000-0002-0719-2231>
PhD in Art Studies,
Senior Lecturer,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
budnik_andriy@ukr.net

Kateryna Gamaliia,
<https://orcid.org/0000-0002-8982-2005>
DSc in Art Studies, Associate Professor,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
gamaleya@ukr.net

Анотація

Мета дослідження. Проаналізувати художні прийоми (метафори, гіперболи, асоціації і т.п.), які застосовуються для розкриття протилежних за змістом тем – героїв і ворогів. Встановити зв'язок поставлених завдань із завданнями, сформульованими у навчальній програмі дисципліни «Дизайн-проекування». **Методи дослідження.** Порівняльний та мистецтвознавчий аналіз. **Наукова новизна.** Введення у науковий обіг раніше недослідженого обсягу візуальних даних, створених творчими особистостями у критичній ситуації, а саме – зразків плакатної діяльності студентів і викладачів Київського національного університету культури і мистецтв та Київського університету культури у період активних військових дій. Аналіз здійснювався на основі корпусу творів, зроблених у групі «Креативний супротив КНУКІМ/КУК». **Висновки.** Новітні часи визначили нових героїв і антигероїв, а також і певні правила їхньої візуальної інтерпретації. Героїчні образи подаються через сакралізацію, монументальність образу, виявлення

Abstract

Research aims. To analyze artistic techniques (metaphors, hyperbole, associations, etc.), used to reveal opposite themes – heroes and enemies. To establish the connection between these tasks and the tasks formulated in the curricula of the discipline "Design Projecting". **Research methods.** Comparative and art analysis. **Scientific novelty.** Introduction into scientific sphere some previously unexplored visual data, invented by creative individuals in a critical situation, namely – the samples of poster activities by students and teachers of Kyiv National University of Culture and Arts and Kyiv University of Culture during the period of active military operations. The research was made on the base of the corpus of works, made in the group Creative resistance of Kyiv National University of Culture and Arts and Kyiv University of Culture. **Conclusions.** Modern times have defined new heroes and antiheroes, as well as certain rules of their visual interpretation. Heroic images are presented through the sacralization, monumentality of the image, revealing the features of their national identity and relationship with the

рис їхньої національної ідентичності та спорідненості із «стовпами нації», національними ідеалами. Спостерігається наголошення на укоріненості в історичній традиції, наприклад, війська часів Київської Русі або українського козацтва, повстанського руху тощо.

Тракування антигероїв коливається у діапазоні від демонізації або дегуманізації до карикатурності, втілення в образах певних тварин, подання як комічних персонажів. Персоніфікація ворожих сил у образі очільника Російської федерації далі ієрархічно розповсюджується на окупаційне військо, придворних пропагандистів, а згодом і на всю Росію як державу, і власне російське народонаселення, як таке, що у своїй більшості підтримало так звану «спецоперацію». Стилістика виконання плакатних творів, запозичуючи деякі елементи із системної пари «герой-антигерой» у радянському плакаті, знаходить і використовує сучасні прийоми і засоби графічних рішень, залучаючи арсенал новітніх технічних засобів, які дозволяють використовувати сучасні комп'ютерні технології.

"pillars of the nation", national ideals. Emphasis is placed on rootedness in historical tradition, such as the troops of Kievan Rus or the Ukrainian Cossacks, the rebel movement, and so on. Interpretation of antiheroes ranges from demonization or dehumanization to caricature, equating to certain animals, shown as comic characters. Personification of enemy forces in the image of the President of the Russian Federation continues to extend hierarchically to the occupying army, court propagandists, and later to all of Russia as a state and the Russian population itself, as the majority supported the so-called "special operation." The stylistics of poster works, borrowing some elements from the pair "anti-hero vs hero" in the Soviet poster, finds and uses modern techniques and means of graphic solutions, involving an arsenal of the latest technical means that allow the use of modern computer technology.

Ключові слова:

Плакат, герой, антигерой, художні прийоми, візуальні засоби, дизайн-інструментарій, віртуальні виставки.

Keywords:

poster, hero, antihero, artistic techniques, visual aids, design tools, virtual exhibitions.

Вступ 1

У критичні часи національних випробувань стає затребуваним патріотичне позиціонування кожного прошарку населення, кожної соціальної групи, кожного фаху, зокрема дизайнерсько-мистецької спільноти. Протягом тижня після вторгнення на факультеті графічного дизайну і реклами Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКІМ) та Київського університету культури (КУК) для студентів і викладачів було створено чат у телеграмі під назвою «Креативний супротив КНУКІМ/КУК», де розпочалася цілодобова творча робота. Всі, хто мав технічну можливість, почали створювати патріотичні плакати. Ті, хто мав обмежений доступ до комп'ютерних засобів, планшетів і графічних редакторів, моніторили поточний контент у соціальних мережах, формулювали тематику, складали текстові брифи, слогани, підбирали референси.

Мета дослідження 2

Проаналізувати художні прийоми, які застосовуються для розкриття протилежних за змістом ідей за допомогою метафор, гіпербол, алегорій, асоціацій тощо. Ввести у науковий обіг

не досліджуваний раніше контент візуальних даних, створених творчими особистостями у критичній ситуації.

**Методологія
та аналіз
джерельної
бази**

3

Методами дослідження є порівняльний та мистецтвознавчий аналізи. У процесі наукової розвідки у нагоді стали праці, присвячені дослідженню радянського плакату часів Другої світової війни (Владич, 1989) і ті, які заклали фундаментальні моделі візуальної ідентифікації схеми «свій – чужий». Недаремно в обігу дизайнерської продукції часів поточної війни присутня певна кількість перифразованих творів радянської плакатної класики, де на місці Гітлера і його армії опиняються Путін і російські загарбники.

Важливими для написання цієї статті стали видання періоду розпаду СРСР, які фінансувалися за рахунок ґрантів і мали на меті впорядкування пропагандистської спадщини, що мала зникнути з обігу (Aulich & Sylvestrova, 1999). Так, у цьому виданні є матеріали, присвячені трактуванню образу ворога.

Корисним з погляду методології та вивчення емпіричної бази був огляд діяльності груп, подібних до «Креативних сил України», інших журналістських або соціальних проєктів (КСУ). Так, цілі креативних груп під час війни формулює продюсерка студії відеопродакшену Videomatica та навчальної платформи Videomatica Academy Ольга Ель Рай у інтерв'ю журналістці Анні Єгоровій: «Для інформаційної війни потрібен медійний контент: фото, відео, статті, презентації, сайти. За день ми можемо створювати від двох до трьох тисяч різних діджитал-, фото- чи відеокреативів, і їх потрібно просувати. Якщо є сто маркетологів різних напрямів (піарники, фахівці з таргетованої та контекстної реклами тощо), що більше обертів ми набираємо, то більше контенту потрібно. Тож ми почали поширювати нашу спільноту» (Єгорова, 2022).

З огляду на поточні події багато міжнародних дизайнерських рухів і заходів змінили заставки профілів та ілюстративне наповнення у своїх хроніках (стрічках), зокрема Міжнародна триєнале екоплаката 4th Block, якому вже майже 30 років (4th Block, 2022). Решта відомих дизайнерських бієнале і триєнале відкорегували свої поточні або раніше заплановані теми на творче переосмислення подій в Україні, починаючи з 24 лютого 2022 року.

Основним донором візуального матеріалу для даної розвідки є діяльність групи «Креативний супротив КНУКІМ/ КУК», яка виявилася постачальником плакатів для низки виставок, зокрема у Хмельницькому обласному художньому музеї, галереї Київської організації Національної спілки художників «Митець» (Асадчева, 2022; Єфремова (Роменська), 2022a, 2022b; Комісаров, 2022; "Мистецький проєкт", 2022), краківській Galeria Sztuki 'W Przyziemiu' (Donets & Budnyk, 2022b; "Русский мир", 2022), Центральної районній бібліотеці ім. Івана Франка тощо.

Результати дослідження **4**

До створеної у telegram групи «Креативний супротив» увійшли всі курси (бакалаври і магістри) спеціалізації «графічний дизайн» двох вищих навчальних закладів – КНУКІМ і КУК. Таким чином, сервільну комерційну функцію графічного дизайну (етикетки, пакування, верстка рекламних матеріалів) було переформатовано на патріотичний

державний лад. Результати не змусили себе чекати: було створено кілька сотень зображень, які викладалися у мережу для розповсюдження. Зі словами подяки люди робили перепости, поширювали контент на інших ресурсах. Так, Національна спілка художників України продублювала студентські плакати на своїх профілях у Facebook та Instagram, приходили відгуки з-за кордону, навіть з окупованих територій (ОРДЛО). Одночасно твори втілювалися й у друкованому форматі – як задля проведення тематичних виставок, так і для демонстрації на мітингах.

Учасників креативного руху воєнного часу можна поділити на кілька умовних категорій: першими реалізуються творчі особистості із схильністю до скетчінгу (замальовки у режимі реального часу) або плакатних рішень (швидка плакатна реакція). Тож спочатку задіюються різновиди мистецтва швидкого реагування – плакат, карикатура, меми, «фотожаби», – головним чином, через спрощеність виконання у популярних графічних редакторах, доступних практично кожному.

Для цього етапу характерне використання лобових метафор, площинних заливок, активних кольорів, спрощених текстів, примітивної типографіки. Далі спрацьовують станкова графіка і більш складні технічно жанри – живопис, інсталяції, психологічна рефлексія так би мовити «другого ешелону», пост-фактум. Із затримкою в часі (до кількох років) реалізуються скульптурні проекти, твори монументально-декоративного мистецтва, архітектурні комплекси (на конкурсній основі) – пам'ятники переможцям, «містам героїв» тощо, тобто жанри, які потребують тривалої роботи митців-виконавців, значних матеріальних ресурсів і державних капіталовкладень.

На українську тематику зараз існує величезний попит у світі, відбулися десятки виставок, анонсовано наступні і кількість запитів на українське мистецтво у певний період прогнозовано буде збільшуватися. Історія зацікавленості українським контентом і мистецтвом, зокрема, налічує кілька історичних періодів. Перший – 1988–1990 рр. після розпаду СРСР, коли виник інтерес до культури щойно зруйнованого ідеологічного ворога і розпочався пошук цивілізаційних точок дотику культур. Другий – 2004 р. (Помаранчева революція) – захоплення західним світом прагненням України до демократії, свободи слова та інших цінностей вільного світу. Третій – 2014 р. (Революція гідності) – приголомшеність Заходу здатністю українців фізично вмирати за європейські цін-

ності. Нарешті триває четверта хвиля – 2022 р. – через фантастичний опір нашої держави російському вторгненню. Звісно, світова спільнота починає втомлюватися від негативного контенту, переорієнтовуючись на власні проблеми, але протягом тривалого періоду від кількох місяців до кількох років цілком може зберігатися відповідна напруга. У даній розвідці розглянемо тематику, візуальні рішення і стилістичні особливості, що їх використовують твори графічного дизайну першого етапу рефлексії – а саме у плакатному мистецтві. Тематичний асортимент цієї групи, що із незначною корекцією може переходити й на інші жанри, такий:

- образ ворога, персона Путіна, як ініціатора вторгнення, діагностування Росії як агресора тощо;
- звитяга ЗСУ, сакралізація військових;
- героїчне минуле української зброї від часів Київської Русі;
- захист «малої» Батьківщини, цивільних, родини, дітей – територіальна оборона;
- моральні авторитети українців, «стовпи нації»;
- заклики до НАТО щодо закриття неба або допомоги зброєю;
- апелювання до країн-сусідів, попередження світу щодо катастрофічності намірів РФ (ядерна загроза);
- міжнародна підтримка України світом в цілому і окремими країнами;
- засудження колаборантів, як вітчизняних (мери міст, призначені окупаційними адміністраціями), так й іноземних (компанії, що залишилися працювати у РФ).

В межах даної розвідки нас цікавить візуалізація образів героїв та антигероїв. Творчі рішення реалізуються у широкому діапазоні: від спрощеної лаконічної графіки на межі символів до ретельно опрацьованих цифрових ілюстрацій із складною жанровою організацією, напівтонами і відповідним кольорокодуванням. Наприклад, програмні завдання з лаконізації на дисципліні «Дизайн-проекування», виконані студентами першого курсу, фактично, стали візуальною реакцією на виклики подій війни. Тому ці твори відразу знайшли відгук і були залучені до міжнародних мистецьких заходів.

Для цього періоду характерне багатократне тематичне дублювання. Наприклад, теми «насіння у кишнях окупантів», «Путін-фашист», «Русский корабль...» неодноразово повторюються у настільки різних композиційних варіаціях, стилістиках, формальних трактуваннях, що виконавцям не можна дорікнути плагіатом. У текстовому плані для цього періоду характерне використання ненормативної лексики у зверненнях до росіян, а також вживання англійської та різних європейських мов у апеляціях до країн НАТО. Наявне використання іврит у творах, що стосуються Ізраїля або єврейської культурно-меморіальної спадщини на території

України, яка зазнала ушкоджень внаслідок вторгнення (Бабин Яр у Києві, Дробицький Яр у Харкові, центр Менора у Дніпрі, Умань).

Композиційним рішенням притаманне використання конвенційних символів, прапорів, гербів, іншої символіки – орлів, соколів, ведмедів (відповідно до задуму). Якість дизайну може бути посередньою, натомість цінується швидкість виконання, миттєвість реакції, прив'язка до конкретної події, спекуляція (у кращому сенсі цього терміну) на поточних настроях суспільства. Таким чином плакати вирішуються за допомогою простого слогана рубаними шрифтами, інфографіки за схемою «версус» (порівняння): було/стало, Україна/Росія, козаки/орки, українці/окупанти.

Спостерігається чіткий розподіл: глорифікація (прославлення) підрозділів ЗСУ, тероборони, волонтерів, країн-союзників; прирівнювання українських військових до сакральних величин, отожднення із божествами, янголами – як на плакаті Олександра Ромася «Привид Києва» (рис. 1.3). Воїнів ЗСУ наділяють надприродними властивостями, зображують у монументальних позах, що можна спостерігати у творі Єлизавети Білої (рис. 1.1). Про славне козацьке минуле нагадують твори Яни Щавінської «Борітеся – поборите!» та Анастасії Федай (рис. 1.5, 1.6). Окремим аспектом героїзації є фактор отриманих поранень, інвалідності, які не будуть забути державою (рис. 1.2). Рефлексію мисткині, яка пережила перебування на окупованих територіях (с. Димер Київської обл.), передає твір Діани Петренко «Ми сильні! Ми переможемо!» (рис. 1.4). Можна вважати, що він у алегоричній формі передає радісні почуття авторки після звільнення рідного міста.

Теми волонтерства у площині збереження життя торкаються плакати Анастасії Антоненко. А твори Ірини Головки та Дарини Піонткевич конкретизують задачі територіальної оборони щодо знищення ДРГ (диверсійно розвідувальних груп) або окремих диверсантів.

Зв'язності духу як учасників ЗСУ, так і тих, хто має тримати тил, на нашу думку, сприяє героїчна спадщина української зброї, славетні битви минулого та спирання на моральні авторитети, «стовпи нації». Подібне явище можна спостерігати на серійних плакатах Руслана Рабенка, присвячених класикам української літератури, «мілітаризованих» відповідно до складних часів за допомогою зброї і військової форми (рис. 2.1-2.4).

Героїзація може стосуватися як конкретної людини, так і різновидів військових підрозділів, і навіть цілих держав. Компліментарно подаються країни, які надали найбільшу допомогу Україні. Наприклад, Польщі присвячено серію творів Анастасії Антоненко (рис. 3.2, 3.3), а також окремі аркуші Вікторії Герети (рис. 3.1), Валерії Лазебнюк (рис. 3.5), Назара Лазоренка (рис. 3.4), Оксани Чуєвої (рис. 3.6.), які було експоновано у Кракові на плакатній виставці *Twórczy Opór*.

Рис. 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6. Єлизавета Біла, Марія Попова, Олександр Ромась, Діана Петренко, Яна Щавінська, Анастасія Федай. 2022.

Fig. 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6. Yelizaveta Bila, Maria Popova, Oleksandr Romas, Diana Petrenko, Yana Shchavinska, Anastasiya Feday. 2022.

Рис. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4. Руслан Рабенко. Серія плакатів «Слава Україні!». 2022.

Fig. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4. Ruslan Rabenko. Series "Glory to Ukraine!". 2022.

Рис. 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6. Вікторія Герета, Анастасія Антоненко (1), Анастасія Антоненко (2), Назар Лазоренко, Валерія Лазебнюк, Оксана Чуєва.

Fig. 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6. Viktoria Hereta, Anastasiia Antonenko (1), Anastasiia Antonenko (2), Nazar Lazorenko, Valeria Lazebynyuk, Oksana Chueva.

Лідером негативного образу, звісно, є очільник Російської Федерації. Палітра інтерпретацій його постаті коливається від доволі поширених порівнянь із Адольфом Гітлером (рис. 4.2) до метафоричної візуалізації притаманного йому залякування світової спільноти ядерною зброєю, захоплення українських АЕС (рис. 4.3); втілюються асоціації з образом «звіра» (рис. 4.1) чи злочинця, що перебуває у розшуку (рис. 4.5), демонізація в образі Диявола (Сатани) тощо (рис. 4.3, 4.5). Ознакою міжнародного визнання може бути факт публікації плаката Luzifer магістра КНУКІМ Валерії Лазебнюк у хроніці міжнародного трієнале 4th Block (4th Block, 2022). Робота також була представлена на виставці у Кракові.

Однією із тем щодо ворожих осередків на території України є діагностика позицій Української православної церкви Московського патріархату та її зв'язків із РПЦ, що виявляє плакат Олександри Пошаблі (рис. 6.3). Як антитеза російській церкві повертається призабута актуальність отримання українською церквою Томоса, а у зверненні Президента України до нації у Великдень

Рис. 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6. Олександр Ромась, Катерина Сюмар, Марина Перепелиця, Валерія Лазебнюк, Дарина Кохан, Дарина Кезь. 2022.

Fig. 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6. Oleksandr Romas, Kateryna Sumar, Marina Perepelitsia, Valeria Lazebnyuk, Daryna Kokhan, Daryna Kez. 2022.

(24.04.2022) із Софійського собору знайдемо апелювання до образу Оранти та цитати із текстів навколо мозаїки.

Негативна оцінка торкається як вітчизняних мерів-зрадників (плакат Анастасії Бухарської) або мелітопольських повій, так і персонажів із зарубіжжя. З позицій засудження розглядаються колаборанти, зокрема, іноземні компанії, які відмовилися йти з російського ринку. Їх прирівнюється до ворогів за допомогою прямої метафори – перенесення на російську військову техніку логотипів бізнесів, що поставили отримання прибутків вище репутаційних втрат (рис. 5). До числа ворогів потрапили не тільки бізнес-структури, а й, наприклад, Міжнародна організація Червоного хреста, яка на кошти, зібрані для України, відкрила пункт у російському Ростові (плакат Анастасії Антоненко). У цьому творі всесвітньо відому емблему Red Cross складено із літер Z. Критиці піддаються як окремі особи (Меркель, Макрон), так і міжнародні утворення (ООН), які діють або неефективно чи недостатньо швидко, або вдаються до загрошування із агресором.

Рис. 5. Лілія Помелова, Марія Сухотенко. Серія *Stop funding Putin's war*. 2022.

Fig. 5. Lilia Pomelova, Maria Sukhotenko. Series *Stop funding Putin's war*. 2022.

Недолугість російського війська може подаватися у карикатурному плані, як на плакаті Ольги Ломко «Рудий ліс», що його виконано за принципами, наближеними до стилістики «Вікон РОСТА» і присвяченого перебуванню підрозділів армії РФ у Чорнобильській зоні (рис. 6.6). Навпаки, демонізацію та ототожнення із тваринним світом можна знайти на плакаті Андрія Будника «Sexual violence is military crime», де окупант представлений як перевертень, вовкулак, для чого інтерпретовано гравюру Werewolf німецького автора Johann Geiler von Kaisersberg (1516 р.), натякаючи на назву деяких підрозділів гітлерівської армії і відомої ставки Гітлера під Вінницею (рис. 6.1). Таким чином, підтверджується факт сприйняття українським населенням російських військ як фашистських загарбників. Використання образу смерті до росіян варіюється як у аспекті таких, що несуть смерть, так і тих, що її знаходять на українській землі або від української зброї, як у творі В'ячеслава Снісаренка «Vogue Россия». «Мемним» стає і пара образів «російський солдат – український сонях», яка інтерпретується у численних варіаціях – від стилістики дитячого малюнка в Анастасії Антоненко (рис. 6.4) до фотографічності у Юлії Трохимчук (рис. 6.5).

**Наукова
новизна та
практична
значимість
дослідження**

5

Матеріал, що вводиться до наукового обігу, створений не раніше 22 лютого 2022 року і розглядається вперше. Увага акцентується на студентських творах, що їх було виконано спочатку у відповідній групі, а згодом – удосконалена як завдання в контексті вивчення навчальних дисциплін. Для порівняння із загальним дизайнерським ландшафтом і поточними трендами аналізуються твори аналогічної тематики вітчизняних та

Рис. 6.1, 6.2, 6.3, 6.4, 6.5, 6.6. Андрій Будник, Анастасія Бухарська, Олександра Пошабля, Анастасія Антоненко, Юлія Трохимчук, Ольга Ломко.

Fig. 6.1, 6.2, 6.3, 6.4, 6.5, 6.6. Andriy Budnyk, Anastasiia Bukharska, Olexandra Poshabliya, Anastasiia Antonenko, Yulia Trokhymchuk, Olha Lomko.

іноземних креаторів, які дають своєрідну оптику розгляду креативних практик КНУКІМ і КУК. Практична значущість полягає у можливості використання найвдалиших творів у соцмережах і на виставках для боротьби проти агресора, для підтримки європейського курсу незалежної України, а також застосування у якості зразків під час навчального процесу при вивченні дисциплін «Дизайн-проекування», «Дизайн друкованих видань».

Висновки **6**

Новітні часи визначили нових героїв і антигероїв, а також і певні правила їхньої візуальної інтерпретації. Героїчні образи подаються через сакралізацію, монументальність образу, виявлення рис їхньої національної ідентичності та спорідненості із «стовпами нації». Тракткування антигероїв варіюється у діапазоні від демонізації до карикатурності через наділення їх певними тваринними рисами чи подання як комічних персонажів. Стилістика виконання плакатних творів, запозичуючи деякі елементи радянського плакату, знаходить нові сучасні прийоми і засоби графічного рішення, залучаючи арсенал технічних

засобів, які дозволяють використовувати сучасні комп'ютерні технології. На емоційному рівні художня творчість воєнного часу відображає персональну рефлексію безпосередніх учасників процесу, що одразу робить її важливим свідченням епохи, фактично, історичним документом.

Список бібліографічних посилань

- Асадчева, Т. (2022, 16 квітня). *Війна очима молоді: у столиці презентують актуальний артпроект*. Вечірній Київ. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/64977/>
- В Кракові відкрили виставку політичного студентського плакату «Креативний опір». (2022, 7 травня). *Politiki.net*. <https://cutt.ly/BXI0QLB>
- Владич, Л. (1989). *Майстри плаката*. Мистецтво.
- Єгорова, А. (2022, 15 березня). *Креативні сили України: ще один фланг інформаційної війни проти російських загарбників*. Детектор медіа. <https://cutt.ly/rXI007L>
- Єфремова (Роменська), В. (2022a). *Кожен на своєму місці воїн!!!* Київська Організація Національної Спілки Художників України. <http://konshu.org/events/3790.html>
- Єфремова (Роменська), В. (2022b). «На сніданок була війна» плакатний проект. Київська Організація Національної Спілки Художників України. <http://konshu.org/events/3795.html>
- Комісаров, С. (2022, 13 квітня). *Виставка «На сніданок була війна» у київській галереї «Митець»*. Укрпрес-інфо. <https://cutt.ly/UXI0BGN>
- Мистецький проект на вістрі війни!* (2022, 21 квітня). Київський національний університет культури і мистецтв. <http://knukim.edu.ua/mysteczkyj-projekt-na-vistri-vijny/>
- На сніданок була війна: у Києві організували виставку плакатів*. (2022, 12 квітня). Радіо Максимум. <https://cutt.ly/2XI77QM>
- «"Русский мир" – це акт не по любові»: у Кракові відкрили виставку емоційних плакатів, створених українськими студентами. (2022, 7 травня). *Gazeta.ua*. <https://cutt.ly/bXI5f5C>
- Aulich, J., & Sylvestrova, M. (1999). *Political Posters in Central and Eastern Europe, 1945-95: Signs of the Times*. Manchester University Press.
- Donets, O., & Budnyk, A. (2022a). *Twórczy Opór* [Wystawa]. Portal Rynek i Sztuka. <https://rynekisztuka.pl/wydarzenie/wystawa-plakatu-tworczy-opor/>
- Donets, O., & Budnyk, A. (2022b). *Twórczy Opór*. *Biuletyn EBIB*, 2(203). <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/805/830>
- 4th Block [@the4thblock]. (2022, 29 березня). *Valeria Kherson Lazebnyuk / Ukraine / Luzifer* [Зображення]. Facebook. <https://cutt.ly/AXI5Y6y>

References

- Asadcheva, T. (2022, April 16). *Viina ochyma molodi: u stolytsi prezentuiut aktualnyi artproiekt* [War through the Eyes of Youth: a Current Art Project is Presented in the Capital]. *Vechirniy Kyiv*. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/64977/> [in Ukrainian].
- Aulich, J., & Sylvestrova, M. (1999). *Political Posters in Central and Eastern Europe, 1945-95: Signs of the Times*. Manchester University Press [in English].
- Donets, O., & Budnyk, A. (2022a). *Twórczy Opór* [Creative Resistance] [Exhibition]. Portal Rynek i Sztuka. <https://rynekisztuka.pl/wydarzenie/wystawa-plakatu-tworczy-opor/> [in Polish].
- Donets, O., & Budnyk, A. (2022b). *Twórczy Opór* [Creative Resistance]. *Biuletyn EBIB*, 2(203). <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/805/830> [in Polish].
- 4th Block [@the4thblock]. (2022, March 29). *Valeria Kherson Lazebnyuk / Ukraine / Luzifer* [Image]. Facebook. <https://cutt.ly/AXI5Y6y> [in Ukrainian].

- Komisarov, S. (2022, April 13). *Vystavka "Na snidanok bula viina" u kyivskii halerei "Mytets"* [The Exhibition "There was War for Breakfast" in the Kyiv Gallery "Artist"]. Ukrpres-info. <https://cutt.ly/UXI0BGN> [in Ukrainian].
- Mystetskyi proiekt na vistri viiny!* [An Art Project on the Cusp of War!]. (2022, April 21). Kyiv National University of Culture and Arts. <http://knukim.edu.ua/mysteczkjy-projekt-na-vistri-vijny/> [in Ukrainian].
- Na snidanok bula viina: u Kyievi orhanizували vystavku plakativ* [There was War for Breakfast: A Poster Exhibition was Organized in Kyiv]. (2022, April 12). Radio Maksymum. <https://cutt.ly/2XI77QM> [in Ukrainian].
- "Russkyi myr" – tse akt ne po liubovi": u Krakovi vidkryly vystavku emotsiinykh plakativ, stvorenykh ukrainskymy studentamy* ["Russian Peace" is not an Act of Love": An Exhibition of Emotional Posters Created by Ukrainian Students was Opened in Krakiv]. (2022, May 7). Gazeta.ua. <https://cutt.ly/bXI5f5C> [in Ukrainian].
- V Krakovi vidkryly vystavku politychnoho studentskoho plakatu "Kreatyvnyi opir"* [An Exhibition of the Political Student Poster "Creative Resistance" was Opened in Krakiv]. (2022, May 7). Politiki.net. <https://cutt.ly/BXI0QLB> [in Ukrainian].
- Vladych, L. (1989). *Maistry plakata* [Poster Masters]. Mystetstvo [in Ukrainian].
- Yefremova (Romenska), V. (2022a). *Kozhen na svoiemu misti voyn!!!* [Everyone is a Warrior in his Place!!!]. Kyiv Organization of the National Union of Artists of Ukraine. <http://konshu.org/events/3790.html> [in Ukrainian].
- Yefremova (Romenska), V. (2022b). *"Na snidanok bula viina" plakatnyi proekt* ["There was War for Breakfast" Poster Project]. Kyiv Organization of the National Union of Artists of Ukraine. <http://konshu.org/events/3795.html> [in Ukrainian].
- Yehorova, A. (2022, March 15). *Kreatyvni syly Ukrainy: shche odyh flanh informatsiinoi viiny proty rosiiskykh zaharbnykiv* [Creative Forces of Ukraine: Another Flank of the Information War Against the Russian Invaders]. Detektor media. <https://cutt.ly/rXI007L> [in Ukrainian].